

Ιδέες και Πρακτικές

Ο Κινηματογράφος ως εργαλείο μάθησης «Ο Ψύλλος»

Βαρβάρα Ρεκλείτη *

Σε μια προσπάθεια να βρούμε ένα τρόπο να δουλέψουμε με τα παιδιά σημαντικές δεξιότητες ζωής όπως την συνεργατικότητα, την έκφραση και το σεβασμό των συναισθημάτων, την αυτοεκτίμηση, την καλλιέργεια της δημιουργικότητας, την ανάπτυξη κριτικής σκέψης κτλ. ανακαλύψαμε πως με εργαλείο κάποιες κινηματογραφικές ταινίες μπορούμε να δουλέψουμε σε πολλά επίπεδα παράλληλα.

Ένας εκπαιδευτικός μπορεί με αφορμή μια ταινία να καθοδηγήσει τα παιδιά έτσι ώστε σιγά σιγά να αρχίσουν να είναι ανοιχτά στο διαφορετικό, να βλέπουν με άλλο μάτι τις πληροφορίες που παρελαύνουν μπροστά τους, να συνειδητοποιήσουν ότι ο κινηματογράφος πέρα από διασκέδαση είναι και μια μορφή τέχνης, ένας τρόπος έκφρασης και σε κάποιες περιπτώσεις και ένας τρόπος διαμαρτυρίας και επανάστασης, να αρχίσουν να βλέπουν κριτικά αλλά συγχρόνως και με ανοιχτό μυαλό τα προβλήματα που προβάλλονται μπροστά τους.

Έχοντας στο μυαλό μας όλα τα παραπάνω, ξεκινήσαμε στον κινηματογράφο Φιλip έναν κύκλο εργαστηρίων για παιδιά. Προσπαθώντας να μειώσουμε όσο γίνεται την συμπλοκότητα επιλέξαμε να αρχίσουμε την δουλειά με τα παιδιά με μια Ελληνική ταινία, τον «Ψύλλο» του Δημήτρη Σπύρου.

Περίληψη

«Ψύλλος» είναι ο τίτλος μια χειρόγραφης εφημεριδούλας, που εκδίδει και συντάσσει ένας δωδεκάχρονος μαθητής, σ' ένα απομονωμένο χωριό της ορεινής Ολυμπίας. ο Ηλίας Σεϊτανίδης. «Ψύλ-

λος» είναι όμως κι ο ίδιος ο μικρός Ηλίας, γιατί είναι τόσο πολύ ταυτισμένος με την εφημερίδα του, ώστε κανείς πια να μην τον φωνάζει με το πραγματικό του όνομα. Κι όπως γράφει ο ίδιος σ' ένα φύλλο της εφημερίδας του, «ο Ψύλλος είναι ένα όνειρο, τα ταξίδια που θέλω να κάνω, είναι το σπάσιμο των συνόρων του μικρού χωριού μου, είναι τα φτερά που με βοηθούν να πετάξω μακριά...». Μια διεισδυτική ματιά στην ελληνική επαρχία στα τέλη της δεκαετίας του '60. Πολυβραβευμένη ταινία σε παγκόσμιο επίπεδο, και πρώτη κινηματογραφική απόπειρα του σκηνοθέτη, με απολαυστικές ερμηνείες.

Παραγωγή: Ελληνική (1990)

Σκηνοθεσία: Δημήτρης Σπύρου

Πρωταγωνιστούν: Δήμητρα Χατούπη, Νίκος Κολοβός, Παντελής Τριβιζάς, Αμαλία Γκίτζα, Δημήτρης Σπύρου, Κωστούλα Τσέλου

Τα κύρια θέματα που μπορέσαμε να δουλέψουμε με τα παιδιά με αφορμή τον «Ψύλλο» ήταν:

1. Προετοιμασία για να παρακολουθήσουμε κάτι διαφορετικό (πριν την προβολή)
2. Αναγνώριση και έκφραση συναισθημάτων
3. Πορεία προς την υλοποίηση στόχων
4. Ταξίδι στον χρόνο (Ιστορία) – Πως ήταν η ζωή στην Ελλάδα του 60
5. Δημιουργικότητα – Χειροποίητα παιχνίδια

Παράλληλα, καθ' όλη την διάρκεια της δουλειάς με τα παιδιά δώσαμε μεγάλη έμφαση στο πώς δουλεύουμε ομαδικά, σεβόμαστε όλες τις απόψεις και δεν ακυρώνουμε κανέναν.

8

Ανοιχτό Σχολείο
Τεύχος 106

1. Προετοιμασία για να παρακολουθήσουμε κάτι διαφορετικό

Ο Ψύλλος είναι μια ταινία που οι ρυθμοί της διαφέρουν αρκετά από τις ταινίες που έχουν συνηθίσει να παρακολουθούν τα περισσότερα παιδιά στην τηλεόραση γι' αυτό τον λόγο είναι σημαντικό να προετοιμαστούν κατάλληλα πριν την προβολή.

Ένα πρακτικό τρόπο που βρήκαμε για να προετοιμάσουμε τα παιδιά ήταν να τα χωρίσουμε σε 3 ομάδες «την γρήγορη», «την μεσαία» και την «αργή». Στόχος των ομάδων ήταν να βγουν στο προαύλιο και να καταγράψουν τι γίνεται γύρω τους. Η πρώτη ομάδα έπρεπε να τα κάνει όλα τρέχοντας και σε μικρό χρονικό διάστημα, η δεύτερη ομάδα είχε λίγο περισσότερο χρόνο και δεν χρειαζόταν να τρέχει (πχ 10 λεπτά) και η τρίτη ομάδα είχε πολύ περισσότερο χρόνο από τις άλλες δύο (πχ. 15 λεπτά). Και οι 3 ομάδες έπρεπε να εξαντλήσουν το χρονικό όριο που τους δόθηκε.

Ο ρόλος του εκπαιδευτικού ήταν:

1. Να εξηγήσει στα παιδιά ότι δεν υπάρχει σωστό και λάθος και ότι αυτό που κάνουν είναι ένα πείραμα για να μην μπουκν στο άγχος του – «πρέπει να τα καταγράψω όλα και δεν προλαβαίνω».
2. Να παροτρύνει την 1^η ομάδα να κάνει όσο πιο γρήγορα γίνεται
3. Σε περίπτωση που η 3^η ομάδα αρχίσει να παραπονιέται ότι βαριέται ή ότι τελείωσε πιο γρήγορα να τους καθοδηγήσει. Να τονίσει ότι δεν είναι εύκολο αυτό που κάνουν γιατί καλούνται να δουν τα πράγματα σε βάθος. Να τους βοηθήσει να εστιάσουν στις λεπτομέρειες όπως π.χ. στην συναλλαγή μεταξύ των περαστικών, στα έντομα στο έδαφος, στα φυτά κτλ.
4. Να βρει έναν τρόπο να απασχολήσει την πρώτη και την δεύτερη ομάδα όση ώρα η τρίτη ομάδα ψάχνει. (π.χ. να ψάξουν πληροφορίες για την ταινία, να τακτοποιούν τον χώρο που θα δουλέψουν μετά κτλ)

Ολομέλεια:

Όταν και οι 3 ομάδες ολοκλήρωσαν την δουλειά τους παρουσίασαν τις παρατηρήσεις τους στην ολομέλεια. Εστιάσαμε κυρίως στο πως όταν κάνουμε κάτι πολύ γρήγορα μπορεί από την μια να χαϊρόμαστε και να διασκεδάζουμε αλλά απ' την άλλη δεν μας δίνεται η δυνατότητα να παρατηρούμε με προσοχή τα πράγματα. Ενώ όταν κάνουμε κάτι αργά καμιά φορά μπορεί να βαριόμαστε αλλά αν καταφέρουμε και βγούμε από την κούραση και την «βαρεμάρα» μας δίνεται η ευκαιρία να δούμε και μια άλλη πλευρά της πραγματικότητας και να έρθουμε

σε επαφή με τα συναισθήματα μας κάτι που πιο δύσκολα κάνουμε όταν είμαστε βιαστικοί.

Στην συνέχεια είπαμε ότι υπάρχουν πολλών ειδών ταινίες και πολλοί τρόποι για να τις κατηγοριοποιήσουμε. Θα μπορούσαμε να πούμε ότι ένας τρόπος να κατηγοριοποιήσουμε τις ταινίες είναι σε «γρήγορες» που εστιάζουν συνήθως στη δράση, την ταχύτητα και την αύξηση της αδρεναλίνης και σε πιο «αργές» ταινίες που εστιάζουν στο συναίσθημα και στην συναλλαγή των ανθρώπων μεταξύ τους και με τη φύση. Οι πρώτες μας προκαλούν ένταση και ευθυμία γιατί όλα γίνονται γρήγορα και με πολλά εφέ, στις δεύτερες μπορεί καμιά φορά να κουραζόμαστε, αν όμως κατορθώσουμε να ξεπεράσουμε την κούραση μας θα ανακαλύψουμε πολλά «μυστικά» που η ταινία προσπαθεί να μας πει. Με αυτόν τον τρόπο καλέσαμε τα παιδιά να «εξερευνηθούν» τον διαφορετικό απ' τα συνηθισμένα, κόσμο του «Ψύλλου».

Καλό θα ήταν να μην προσπαθήσουμε να απορρίψουμε ένα είδος ταινιών και να εκθειάσουμε κάποιο άλλο. Τα παιδιά καθημερινά βλέπουν διαφορετικές ταινίες και σειρές στην τηλεόραση και έχουν ήδη αναπτύξει τα δικά τους κριτήρια. Δεν θέλουμε να «καταργήσουμε» την δική τους κριτική σκέψη και αισθητική. Θέλουμε να τα βοηθήσουμε να δουν και κάτι διαφορετικό, να το κατανοήσουν και να μπορέσουν σιγά σιγά, βασισμένοι στα δικά τους βιώματα, να το εκτιμήσουν.

2. Αναγνώριση και έκφραση συναισθημάτων

Στις μέρες μας, ιδίως στις μεγάλες πόλεις που οι ρυθμοί είναι πολύ γρήγοροι πολλές φορές «ξεχνάμε» ή δεν ξέρουμε πώς να νιώσουμε. Ένας απ' τους κύριους στόχους μας όταν δουλεύουμε με παιδιά είναι να εστιάζουμε στο συναίσθημα, να τα βοηθάμε να το εντοπίσουν, να το εκφράσουν και να

το σεβαστούν, είτε είναι ευχάριστο (π.χ. χαρά, ενθουσιασμός, συγκίνηση) είτε δυσάρεστο (πχ θυμός, λύπη, βαρεμάρα).

Μετά την προβολή του «Ψύλλου» που είναι μια έντονα συνθηματική ταινία, ζητήσαμε από τα παιδιά να χωριστούν στις αρχικές τους ομάδες και να βρουν ένα δημιουργικό τρόπο να εκφράσουν τα συναισθήματα τους, αυτό θα μπορούσε να είναι μια ζωγραφιά, ένα μικρό θεατρικό σκετσάκι, μια χειροτεχνία κτλ.

Ο **εκπαιδευτικός** χρειάζεται να αφιερώσει χρόνο στην κάθε ομάδα χωριστά για :

1. να τους βοηθήσει να κατανοήσουν το πόσο σημαντικό και μερικές φορές δύσκολο είναι να εντοπίσουν το συναισθημά τους, να το σεβαστούν - ακόμα και αν δεν είναι ευχάριστο - και να βρουν έναν τρόπο να το παρουσιάσουν στους υπόλοιπους.

2. να επισημάνει πόσο σημαντικό είναι όλα τα μέλη της ομάδας να εκφράσουν αυτό που νιώθουν

3. να τονίσει ότι πρέπει στο τελικό τους έργο να εμπεριέχονται όλα τα συναισθήματα που εξέφρασαν τα μέλη της ομάδας

Ολομέλεια:

Αφού παρουσίασαν οι μικρές ομάδες κάναμε μια συζήτηση πάνω στο περιεχόμενο της ταινίας αλλά και στο πώς ένα ερέθισμα μπορεί να προκαλέσει πολλά διαφορετικά συναισθήματα σε διαφορετικούς ανθρώπους χωρίς να σημαίνει αυτό ότι κάποιος έχει δίκιο και κάποιος άδικο. Επίσης δόθηκε έμφαση στα ωραία πράγματα που κανείς μπορεί να δημιουργήσει όταν αποφασίσει να μην απορρίψει κανένα συναισθημα αλλά να τα χρησιμοποιήσει όλα για να φτιάξει μια ομαδική σύνθεση.

3. Σημασία του να βάζουμε στόχους και να καταφέρουμε να τους υλοποιήσουμε

Θεωρούμε ότι ένα από τα σημαντικότερα πράγματα που μπορούν να διδαχτούν τα παιδιά μέσα από την ταινία είναι πώς κανείς βάζει ένα στόχο και καταφέρνει στην συνέχεια να τον υλοποιήσει.

Ανάλυση:

Ο μικρός Ηλίας έχει ένα όνειρο (ένα στόχο) «να δω...να ακούσω... να αναπνεύσω... να αγιγίξω...να νιώσω» για να το καταφέρει έφτιαξε μια μικρή εφημερίδα «τον Ψύλλο» που για τον Ηλία «...δεν είναι μια εφημερίδα είναι ένα όνειρο, είναι τα ταξίδια που θέλω να κάνω» είναι δηλαδή το **μέσο** που τον βοηθάει να φτάσει στο στόχο του. Με αυτό τον τρόπο καταφέρνει να «.. σπάσει τα σύνορα του μικρού χωριού, είχα βγάλει φτερά και πέταγα μακριά, όχι για να χαθώ όπως πιστεύει ο πατέρας μου ...». Όμως για να καταφέρει να υλοποιήσει το όνειρο

του έπρεπε να αγωνιστεί, να πάει κόντρα σε όλα όσα πίστευε η οικογένεια και το μικρό χωριό του μέχρι κάποιος να αναγνωρίσει τον αγώνα και την προσπάθεια του, και από ένας αδιάφορος μαθητής να γίνει «το παιδί θαύμα».

Αλλά στόχος του Ηλία δεν ήταν να γίνει παιδί θαύμα και να αποκτήσει δημοσιότητα αλλά να ταξιδέψει, για αυτό - με σεβασμό στο όνειρο του - όταν εξωτερικοί παράγοντες προσφέρθηκαν να χρηματοδοτήσουν την εφημερίδα του ο Ηλίας κατάλαβε ότι αν η εφημερίδα γινόταν τόσο μεγάλη δεν θα υπηρετούσε πια το δικό του όνειρο (τον στόχο του) και έτσι έβαλε τα όρια του και είπε «μου φαίνεται ότι ο Ψύλλος μου γίνεται ελέφαντας. Εγώ την εφημερίδα μου την θέλω ψύλλο και όχι ελέφαντα. Εσείς χρειάζεστε έναν ελέφαντα, φτιάχτε τον μόνοι σας».

Τέλος, όταν πια η εφημερίδα ως μέσο είχε κάνει τον κύκλο ο Ηλίας αποφάσισε ότι ήρθε η ώρα να κάνει το επόμενο βήμα έτσι λοιπόν η πορεία του με την εφημερίδα τον προετοίμασε για το επόμενο βήμα που ήταν το ταξίδι του στην πόλη. Ένα βήμα που εμπεριείχε τον πόνο του αποχωρισμού και τον φόβο του καινούργιου. Κρυνιώ: «... Δεν φοβάσαι να πας μόνος σου στα ξένα» Ηλίας: «φοβάμαι αλλά θα πάω».

Με άλλα λόγια η ταινία μας λέει ότι:

1. Βάζω έναν στόχο

2. Βρίσκω το μέσο για να τον υλοποιήσω

3. Δεν αποπροσανατολίζομαι από εξωτερικούς παράγοντες.

Πάντα έχω στον μυαλό μου αν αυτό που κάνω υπηρετεί τον στόχο μου ή αν με αποπροσανατολίζει

4. Όταν ένα μέσο ολοκληρώσει τον λόγο ύπαρξης του προχωρώ

στο επόμενο βήμα και βρίσκω και άλλα μέσα που θα με βοηθήσουν να πάω πιο κοντά στο στόχο

5. Αυτή η διαδρομή προς την υλοποίηση του ονείρου (στόχου) έχει δυσκολίες, πόνο και φόβο γι' αυτό πρέπει να έχω πολύ ξεκάθαρο μέσα μου που θέλω να φτάσω και γιατί

Αυτό το κομμάτι δουλεύτηκε μέσα από ερωτήσεις που κάναμε στα παιδιά για το ποιος ήταν ο στόχος του πρωταγωνιστή και πως κατάφερε να τον

υλοποιήσει.

Τέλος τους ζητήσαμε να βάλουν έναν δικό τους ομαδικό στόχο (τα παιδιά ακόμα βρίσκονταν στις μικρές τους ομάδες), να φτιάξουν ένα πλάνο για το πώς θα υλοποιήσουν τον στόχο τους και να προχωρήσουν στην υλοποίησή τους.

4. Ταξίδι στον χρόνο (Ιστορία) – Πως ήταν η ζωή στην Ελλάδα του 60

Μια ταινία, ανάλογα με το περιεχόμενο της, μπορεί να χρησιμοποιηθεί και σαν μια μηχανή του χρόνου. Ο «Ψύλλος» δίνει τη δυνατότητα στους θεατές να «ταξιδέψουν» στην Ελληνική επαρχία του 60. Τα παιδιά παίρνουν μια γεύση του πώς ζούσαν οι άνθρωποι τότε, βλέπουν μια εποχή πολύ διαφορετική από την δική τους και ίσως πιο κοντά στα βιώματα των γονέων ή των παππούδων τους.

Τα παιδιά μπορούν – χωρισμένα σε ομάδες - να βγάλουν ερωτήσεις βασισμένες σε πράγματα που είδαν στην ταινία και τους έκαναν εντύπωση. Στη συνέχεια να ψάξουν συγγενείς ή οικογενειακούς φίλους μεγάλης ηλικίας που έχουν ζήσει σε χωριά για να τους πάρουν συνέντευξη.

Με αυτό το τρόπο θα μπορούσε η τάξη να κάνει ένα βιωματικό ταξίδι σε μια άλλη εποχή, να δουν έναν άλλο τρόπο ζωής και ίσως μέσα από τις ιστορίες των ανθρώπων να συνδυάσουν το μάθημα της ιστορία με το βίωμα των ανθρώπων.

Τέλος θα μπορούσε να γίνει ένας παραλληλισμός του μέσου που είχε ο Ψύλλος για να «ταξιδέψει» με τα «μέσα» που έχουμε σήμερα. Αν ο Ηλίας ζούσε στον 21^ο αιώνα με ποιόν τρόπο θα ταξίδευε; Με μια εφημερίδα ή μήπως θα ήταν πιο εύκολο να χρησιμοποιούσε το Internet. Τι αλλαγές έχουν υπάρξει μέσα σ' αυτά τα 50 χρόνια και αν γυρίζαμε αυτή την ταινία στο σήμερα τι θα αλλάζαμε;

Κάποια από τα στοιχεία που μας δίνει η ταινία είναι:

1. Σε όλη την ταινία βλέπουμε μόνο δύο αυτοκίνητα το ένα που φέρνει τον νομάρχη και το άλλο που έρχεται η δημοσιογράφος. Δεν υπάρχουν αυτοκίνητα στο χωριό και οι άνθρωποι κυκλοφορούν με τα ζώα.
2. Ο ταχυδρόμος πάει με άλογο στο χωριό.
3. Οι γυναίκες μαζεύονται και δουλεύουν στον αργαλειό ενώ οι άντρες μαζεύονται στο καφενείο και απ' τα λεγόμενα τους καταλαβαίνουμε ότι δουλεύουν σε κτήματα .
4. Οι γυναίκες βάζουν μονές τους τα υφάσματα στην όχθη του ποταμού.
5. Στο σχολείο τα κορίτσια φοράνε ποδιά και κάθονται όλα στη μία πλευρά της τάξης ενώ τα αγόρια κάθονται στην άλλη πλευρά .
6. Ο δάσκαλος χρησιμοποιεί ως μέσο συμμόρφωσης

τη βέργα και το ξύλο.

7. Ο Ηλίας δεν έχει στυλό, γράφει με μια πένα.
8. Δεν είχαν βρύση με νερό μέσα στα σπίτι. Το νερό το έπαιρναν από την βρύση του χωριού με την στάμνα.
9. Στο χωριό δεν υπάρχουν τηλεοράσεις και ο μόνος τρόπος επικοινωνίας με τον υπόλοιπο κόσμο είναι η εφημερίδα.
10. Οι σημαντικές πληροφορίες μεταδίδονται στο χωριό με τελάλη.
11. Τα παιδιά παίζουν κυρίως με χειροποίητα παιχνίδια.

5. Δημιουργικότητα – Χειροποίητα παιχνίδια

Στην ταινία βλέπουμε ότι τα παιδιά παίζουν κυρίως με παιχνίδια που έχουν φτιάξει μόνα τους. Κάποια από αυτά είναι:

- τα ξυλοπόδαρα
- οι ξύλινοι τροχοί
- σκοινάκι
- ένα μουσικό όργανο (κιθάρα) που έφτιαξε ο Ηλίας από καλάμια
- ο δίσκος του Νεύτωνα (που όταν τον γυρίζει κανείς βλέπει όλα τα χρώματα τις ίριδος)
- οι καμπάνες για τα πρόβατα που ο Γαλαξίας χρησιμοποιεί σαν μουσικό όργανο

Θα μπορούσαν τα παιδιά - πάντα χωρισμένα σε ομάδες - να σκεφτούν μόνα τους παιχνίδια που θα ήθελαν να φτιάξουν. Να βάλουν ένα πλάνο, τι παιχνίδι θα φτιάξουν; θα είναι κάτι εντελώς καινούριο ή κάτι απ' αυτά που είδαν στην ταινία; Σε ποιες ηλικίες θα απευθύνεται, τι σκοπό θα έχει; τι θα είναι αυτό που θα το κάνει διασκεδαστικό; τι υλικά χρειάζονται για να το φτιάξουν; Πρέπει να φτιάξουν και οδηγίες χρήσης;

Έχει πολύ μεγάλη σημασία σε αυτό το κομμάτι να δώσουμε έμφαση στη χαρά της δημιουργίας και στο πόσο διαφορετικά σεβόμαστε και φροντίζουμε κάτι όταν έχουμε κοπιάσει να το φτιάξουμε. Ένα κίνητρο παραπάνω για τα παιδιά θα ήταν τα παιχνίδια που θα φτιάξουν να δοθούν αργότερα σε κάποιον οργανισμό ή μέσω της Unicef να σταλούν σε παιδιά φτωχότερων χωρών.

* Ψυχολόγος, MSc

Για προβολή της ταινίας
“Ο Ψύλλος” σε σχολεία,
μπορείτε να επικοινωνήσετε με το
Νεανικό Πλάνο στο τηλ: 210 8664470